

Olha Bilobrovets¹<https://orcid.org/0000-0001-6638-3815>¹Zhytomyr Ivan Franko State University

EUROPEAN EXPERIENCE IN ORGANIZING LIFELONG LEARNING

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

Summary

The article presents the essence and practical experience of European countries in implementing the concept of lifelong learning. The necessity of legal substantiation of this idea is shown and the documents of the European Union structures in the organization of the adult education system are analyzed. The need to update knowledge and skills in the modern information society, training of highly qualified human resources of countries require professionals with creative thinking, capable of self-development and lifelong learning. This goal is achieved by solving a number of strategic tasks in the organization of the adult education system - funding, justification and legal support of the process, democratic and sound governance, meeting the challenges and the use of information technology. Extensive experience in this field in Germany, Sweden, England, Poland can be an example for building a lifelong learning system in Ukraine.

Keywords: lifelong learning, adult education, non-formal education, European Union

Анотація

У статті представлено сутність і практичний досвід європейських країн в реалізації концепції освіти протягом життя. Показано необхідність правового обґрунтування цієї ідеї та проаналізовано документи структур Європейського Союзу в організації системи освіти для дорослих. Необхідність оновлення знань та вмінь в

сучасному інформаційному суспільстві, підготовка висококваліфікованого кадрового потенціалу країн вимагають фахівців з креативним мисленням, здатних до саморозвитку та освіти впродовж життя. Ця мета досягається вирішенням низки стратегічних завдань в організації системи освіти дорослих – фінансуванням, обґрунтуванням і правовим забезпеченням процесу, демократичним і розумним управлінням, протистоянню викликам та застосуванню інформаційних технологій. Значний досвід у цій сфері Німеччини, Швеції, Англії, Польщі може бути прикладом для розбудови системи освіти протягом життя в Україні.

Ключові слова: освіта протягом життя, освіта для дорослих, неформальна освіта, Європейський Союз

Вступ

Процеси глобалізації, розвиток інформаційного суспільства, збільшення тривалості життя, удосконалення економічних моделей розвитку, поява нових технологій зумовлюють необхідність постійного оновлення знань і вмінь та підвищення соціальної мобільності населення. У час пришвидшеного ритму життя впродовж останнього століття актуальною стала проблема організації освіти для дорослих. Узагальнення основних концепцій в галузі набуття знань і продовження навчання протягом життя та їх трансформації піз впливом важливих подій суспільного та економічного життя в поєднанні з національними особливостями їх застосування дозволили європейському співтовариству виробити основні принципи та напрямки безперервної освіти для дорослих. Організація освіти впродовж життя дозволяє розвинути європейським країнам бути спроможними витримувати високу конкуренцію, розвиваючи людський потенціал. Знайомство з досвідом європейських країн у сфері навчання дорослого населення дає можливість зробити процес навчання протягом життя в Україні більш ефективним.

Мета, предмет і методи дослідження

Мета статті полягає у з'ясуванні стану юридичного забезпечення процесу освіти протягом життя, стратегії і форм її організації та порівняльному аналізі моделей і практичного досвіду європейських країн у цій сфері.

Предметом дослідження є освіта для дорослих та організація освіти протягом життя. Оскільки теорія і практика цього питання розвивалися впродовж останнього століття і охоплювали різні країни, важливим є з'ясування термінології і основних понять. Поняття освіти протягом життя має значну кількість трактувань і термінів, виходячи із узагальнень, даних Європейською комісією та практики низки європейських держав. У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення: „освіта протягом життя” (lifelong education); навчання протягом життя” (lifelong learning); освіта дорослих” (adult education); „подальша освіта” (further education); продовжена освіта” (continuing education); „відновлювана освіта” (recurrent education); „перманентна освіта” (permanent education). Англійський науковець і педагог Дерек Легге у монографії «Освіта для дорослих в Британії» виділив риси, що об'єднують усі визначення. Це навчання дорослих як постійний тривалий процес, в якому основна увага зосереджена на реальних потребах людей - як особистих, так і соціальних; важливість освіти для дорослих як протиположна навчання тільки для дітей; освіта протягом життя включає різні форми та типи освіти, а не лише формальної [9, с. 48].

Методологія дослідження полягає у використанні низки загальнонаукових методів (аналіз, систематизація, узагальнення), а також конкретно-спеціальних та міждисциплінарних – історико-генетичного для з'ясування витоків ідей і концепцій освіти протягом життя, історико-системний, що допомагає за низкою критеріїв виділити суттєве і особливе у формах і методах освіти; компаративістських студій з метою порівняння практичного досвіду різних європейських країн у цій сфері.

Результати досліджень

Освіта протягом життя виникла з необхідності відповідати потребам розвитку суспільства, її основним сферам – соціально-економічній, політичній, культурній. Підготовка фахівця, якого потребує сучасне життя не може обмежуватись 5-6 роками вищої освіти. Тому виникає необхідність час від часу оновлювати знання і вміння. Теоретичне осмислення освіти для дорослих західними вченими представлено сьогодні у вигляді концепції освіти протягом життя [13, с. 60]. Основними проблемами у розгляді цього питання є розуміння суспільства й особистості в необхідності освоєння нового професійного, життєвого досвіду та організація процесу навчання протягом життя. Поєднання цих двох складових відбулось у другій половині 90-х рр. XX ст. і має високий запит у сучасному житті.

Освіта протягом життя виконує низку функцій, задовольняючи базові потреби особистості і суспільства. Насамперед, це потреба у духовному і творчому зростанні особистості (розвиваюча), заповнення прогалин у базовій освіті, професійна підготовка і перепідготовка в умовах, що постійно змінюються (адаптивна), а також прагнення освоїти новий соціальний і культурний простір, що пов'язано зі життєвими обставинами (соціокультурна). У зв'язку з функціями можна виділити основні компоненти у навчанні дорослого населення протягом життя. Це навчання і підвищення різних видів грамотності – комунікативної, комп'ютерної, функціональної та ін.; професійне навчання – підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації і загальнокультурну освіту з акцентом на нове соціокультурне середовище.

Оскільки організація освіти протягом життя – це вкладення інвестицій у людину, розширення її можливостей, то її мета полягає у забезпеченні людей рівним і відкритим доступом до якісного як формального, так і неформального навчання та удосконалення навичок і компетентностей.

Ці завдання стали актуальними в більшості країн світу і в 90-х рр. XX ст. були в центрі уваги європейських структур, які відповідають за гуманітарну політику. Тому дуже важливим було узагальнення вже існуючого досвіду, юридичне забезпечення цього процесу для його подальшого розвитку. У 1995 р. Європейська комісія видала документ «Навчати і вчитися – назустріч суспільству, що навчається» (Teaching and learning - Towards the learning society»). [13, s. 9] Європейським Парламентом і Радою Європи у 1996 році було представлено концепцію навчання протягом життя як основу для нових освітніх політик [7, с. 34]. Роком пізніше з'являється Гамбургська декларація про освіту дорослих, в якій акцентувалася увага на перевагах освіти протягом життя, що сприяє демократії, справедливості та побудові громадянського суспільства [2].

Інституційні основи освіти впродовж життя запропоновано у Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу, прийнятому в 2000-му році. У документі визначалися ключові принципи освіти, наголошувалось на доцільності застосування інноваційних методик навчання (консультування, наставництво тощо) [17]. У 2003 р. була прийнята Європейська стратегія зайнятості, в якій значна увага приділялася керівним принципам політики розвитку навчання протягом життя. Зазначались три основні форми освіти, що включали формальну й неформальну освіту та інформальну [18]. Таким чином, Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі, що передбачала таку освіту важливим чинником у сфері зайнятості, економічного розвитку, соціальної забезпеченості.

У 2008 р. Рекомендаціями Європейського парламенту було встановлено європейську кваліфікаційну структуру для можливості отримання освіти впродовж життя [5]. У 2018 р. Рада Європи затвердила оновлену рамку ключових компетентностей для навчання впродовж життя [6, с. 9] До таких компетентностей належать: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, розуміння математики та природознавства, інформаційні технології, вміння вчитися, соціальні та громадянські компетентності, активність та підприємливість, культурна свідомість і самовираження [16, с. 12].

У 2020 р. в європейській стратегії «Європа 2020» підтверджено значущість освіти впродовж життя для розвитку європейської економіки, соціального захисту та зайнятості населення, посилення людському потенціалу, розвитку можливостей, творчих здібностей та професійного зростання людей [18].

Меморандум та наступна дискусія обговорювалися на конференції в Брюсселі у вересні 2001 р., де були окреслені 6 основних напрямів освітньої діяльності, що мають забезпечити активніший розвиток освіти дорослих у країнах Європи: 1) нові базові навички для кожного; 2) більше інвестицій в людські ресурси; 3) інновації в освіті та навчанні; 4) пропаганда навчання серед населення; 5) переосмислення ролі й місця керівництва; 6) переміщення навчання ближче до дому [4, с. 57].

Освіта протягом життя є ключем для економічної, політичної, культурної трансформації особистостей, локальних спільнот та широких суспільств. Для її реалізації та досягнення мети необхідні певні стратегії розвитку освіти для дорослих. Насамперед, це вирішення низки питань, пов'язаних з фінансуванням та юридичним урегулювання питань освіти [16, с. 13]. Соціально-економічні, суспільно-політичні та культурні зміни, що відбуваються сьогодні у світі зумовлюють велику кількість програм для навчання у системі освіти для дорослих протягом життя. Ці програми відрізняються від програм ВНЗ вузівських не тільки своїми навчальними планами, а й тим, що саме вони безпосередньо забезпечують підготовку слухачів за специфічними видами професійної діяльності і виводять фахівця на ринок праці. Освіта дорослих у країнах ЄС представлена безліччю форм і варіацій як всередині країн, так і на міжнародному рівні [4, с. 57].

До другої групи стратегічних завдань належать питання розбудови структури системи освіти для дорослих та розумне управління цією сферою. Так, освіта дорослих відбувається в межах формальної освіти, до якої входять університети, професійно-технічні заклади; неформальної освіти, що складається з різноманітних центрів, курсів, просвітницьких організацій та інформальної освіти за межами стандартного освітнього

середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, спілкування, читання, відвідування культурних установ. До XVII – XVIII ст. вся освіта в Європі стала державною. Неформальна освіта розвивалася як альтернативна державній і викликала певний час недовіру до себе. Неформальна освіта є, як правило, добровільною і короткотривалою [3, с. 32]. В управлінні процесом освіти для дорослих виразно проявляються демократичні тенденції у вигляді залучення і допомоги різноманітних громадських об'єднань, органів самоврядування, професійних спілок, виробничих колективів, парафій тощо.

Наступною важливою стратегією в досягненні суспільного прогресу через організацію освіти протягом життя є необхідність долати бар'єри у навчанні та протистояти інституційним та ситуативним проблемам [16, s. 14]. Сюди можна віднести обмеження високих оплат за навчання, створення освітніх програм для спеціальних груп (безробітні, емігранти, неповносправні та ін.), послаблення психологічних бар'єрів у доступі до освіти різних вікових груп.

Ще однією стратегією на шляху реалізації освіти протягом життя є використання інформаційних технологій, як традиційних (радіо, телебачення), так і сучасних (Інтернет). [16, s. 14]. До найбільш поширених інноваційних технологій, які використовуються в освіті для дорослих, зокрема у сфері неформальної освіти, належать дистанційні технології навчання. Вони охоплюють пересилку навчально-методичних матеріалів електронною поштою, безпосереднє спілкування за допомогою різних платформ: zoom, teams, skype та інших у вигляді відеоконференцій, віддаленого виконання практичних робіт та онлайн контролю. Інформаційно-комунікаційні технології реалізують право людини на освіту, навчання, одержання інформації у зручній для всіх учасників процесу час. До дистанційних форм навчання належать також кореспондентська форма навчання, консультаційне навчання, «кейс»-технологія, що активно використовуються як форми засвоєння знань та набуття навичок у системі освіти протягом життя [1, с. 104].

Освіта протягом життя відзначається значною кількістю форм, серед яких можна виділити: організації, що навчаються (підприємства, що організовують навчання для своїх співробітників), асоціації робітничої освіти, англійські центри освіти дорослих та німецькі народні університети (Volkshochschulen). Також у Великобританії існують відділення неперервної освіти при вищих навчальних закладах та коледжах подальшої освіти; громадські коледжі та центри освіти дорослих; короткострокові коледжі інтернатного типу. Новітніми формами освіти дорослих, що виникли в останню чверть XX ст. у відповідь на об'єктивні потреби британського суспільства у забезпеченні

особистісного вдосконалення працівників і літніх людей, стали організації, що навчаються, та університети третього віку [4, с. 57].

Загальні рекомендації для розвитку освіти протягом життя, що були розроблені європейськими структурами, прийняті як основа у 32 європейських країнах, кожна з яких має свій досвід і результати. Так, шведська освіта протягом життя FOLKBILDNING – визначає діяльність курсів, гуртків, культурних заходів у рамках шкіл для навчання дорослих (folkhogskola) та навчальних об'єднань (studieforbund). До неформальної системи освіти щорічно долучаються кілька мільйонів шведів. У школах для дорослих поєднуються різноманітні короткотермінові предмети навчання у невеликих групах у вільний від роботи час і багаторічні повноцінні курси. Реалізація FOLKBILDNING відбувається на добровільній основі, без впливу держави і обов'язкового планування, за можливістю впливу учасників на зміст курсу з врахуванням їх життєвого досвіду. Сьогодні у Швеції діють 150 шкіл для дорослих [7, с. 34].

У Німеччині для освіти дорослих існує спеціальний термін народна освіта (освіта протягом життя). Система освіти протягом життя в цій країні має складну ієрархічну структуру, що розгалужується на дві великі гілки: 1) загальна освіта протягом життя (культурна, економічна, медична, інформаційна тощо) після середньої школи; 2) професійна освіта протягом життя (Жарук). До інфраструктури освіти для дорослих входять народні коледжі, вечірні школи і гімназії, як стаціонарні, так і дистанційні. Особливістю системи освіти протягом життя є наявність у ній церковних навчальних закладів, єпархій та релігійних громад [10, с. 224].

У другій половині XIX ст. в Англії почали організовувати відкриті навчальні курси, так звані «популярні лекції» щоб подолати різницю між різними соціальними групами. У 1873 р. у Кембриджському університеті розпочав роботу Відкритий університет, в якому викладачі читали лекції поза університетом і який набув значної популярності [8, с. 30].

Значний досвід організації освіти для дорослих накопичений у Польщі. Такі послуги там пропонують громадські організації за рахунок учасників освітнього процесу, державних інституцій та промислових організацій. Прикладом може бути досвід роботи Дорадчої служби для сільського населення. Ця служба функціонує вже більше 60 років, фінансується з державного бюджету Польщі на третину, а майже 70 % коштів отримує від комерційної діяльності. Змістом діяльності служби є допомога фермерам в ефективному веденні господарства, консультуванні населення в питаннях економічної діяльності, технологічних інновацій, роз'ясненні нормативно-правових

актив. Основними методами для поширення нових знань є індивідуальне консультування, групове (семінари, тренінги, круглі столи), масове (мас-медіа, торги, Інтернет, видавництво) [15, с. 97].

У Франції основною структурою, що забезпечує професійну підготовку дорослих і підвищення кваліфікації є ГРЕТА, що виникла у 1973 р., а також університети. Управління освітою протягом життя підконтрольне Міністерству національної освіти з тенденцією до децентралізації, що намітилась останнім часом. Фінансування здійснюється як державою, так і підприємствами, що зацікавлені в підвищенні кваліфікації своїх працівників [10, с. 228].

Висновки

Таким чином, розвиток сучасного суспільства, необхідність постійного оновлення знань, запит на підвищення адаптивних можливостей в інформаційно-технологічному світі зумовили актуалізацію освіти для дорослих і перехід до концепції освіти протягом життя. З поширенням практики впровадження освіти протягом життя європейськими країнами з кінця 90-х рр. структурами Європейського Союзу напрацьовано низку загальних рекомендаційних документів у цій сфері. Впродовж останніх десятиліть викристалізувались стратегії впровадження ідеї освіти для дорослих у життя. Вони охоплюють питання фінансування, юридичного та програмного забезпечення функціонування системи освіти протягом життя, питання управління системою, стратегії подолання бар'єрів у навчанні для певних груп та використання інформаційних технологій. Виконуючи низку функцій та набуваючи сучасних компетентностей система освіти протягом життя реалізується через формальну, неформальну та інформальну освіту.

Література

1. Василенко О. Зарубіжний досвід розвитку дистанційних технологій у неформальній освіті дорослих // Європейський союз – Україна: освіта дорослих. Київ-Ніжин, 2015. С. 100-107.
2. Гамбурзька декларація про навчання дорослих, прийнята на 5-й міжнародній конференції в 1997 г. URL: [http:// www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hamburg_decl.shtml).

3. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС // Педагогічні науки. 2012. № 54. С. 31-36.
4. Десятов Т. Європейські тенденції та українські перспективи розвитку теорії і практики освіти дорослих // Європейський союз – Україна: освіта дорослих. Київ-Ніжин, 2015. С. 55-60.
5. Додаток XLII до Угоди про асоціацію. URL: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_V/42_Annex.pdf
6. Європейський союз – Україна: освіта дорослих. Київ-Ніжин, 2015. 200 с.
7. Іванько В.В., Морозова С.М. Європейська концепція навчання протягом життя // Молодий вчений. 2018. № 4.3(56.3). С. 33-36
8. Жарук І. В., Голубєва М. О., Макаренко О. М., Ємельяненко С. А. Освіта дорослого населення: вирішення проблеми в Європі // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2014. Т. 162. С. 29-32
9. Коваленко С. М. Андрагогічні принципи у поглядах британських теоретиків освіти (рестроспективний погляд) // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки". 2017. № 11. С. 46-53.
10. Орос І. Подібні та відмінні ознаки освіти дорослих країн ЄС (Франції, Німеччини, Данії, Бельгії, Угорщини) та англomовних країн (США, Канади, Великої Британії) // Педагогічний вісник МНУ ім. Сухомлинського. 2018. №3 (62). С. 223-231.
11. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред.. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка. Київ: Основа, 2014. С. 99
12. "Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика". Аналітична записка // <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/osvita-protyagom>.
13. Пуховська Л. Європейські стратегії, підходи і моделі розвитку освіти дорослих // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 20. 2021. С. 51-62.
14. Рекомендації Європейського парламенту і Ради 2008/С 111/01 URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/>
15. Риковська О. Освіта дорослих як чинник розвитку людського капіталу: європейський досвід та українські тенденції // Економічна наука. № 22. 2015. С. 95-101.
16. Aleksander T. Globalne problemy współczesnej edukacji dorosłych // Європейський союз – Україна: освіта дорослих. Київ-Ніжин, 2015. С. 9-14.

-
17. A Memorandum on Lifelong Learning / Commission of the European communities / Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832 URL: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
 18. EUROPE 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20>
 19. European Employment strategy. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>.